

DİL-EDEBİYAT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ARİF NİHAT ASYA'NIN TÜRKÇESİ: DESTANCA, DİVANCA VE HAKANCA

Doç. Dr. Muhsine BÖREKÇİ*

ÖZ: Dil ile kültür arasında iki yönlü bir etkileşimin olduğu bilinmekte; kültürün oluşmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında dilin önemi vurgulanmaktadır. Kültürün sistemli bir biçimde işlenip uygarlığa dönüşmesinde ise yazı dilinin dolayısıyla edebiyatın işlevinin ve öneminin arttığı görülür. Edebiyat, dilin sanatsal işlevi ile kullanıldığı bir iletişim alanıdır. Yani tek aracı dildir. Ancak dilin gelişmesi de edebiyatın gelişmesi ile orantılıdır. Edebiyatçı dili kullanırken yeniden üretir ve dilin zenginleşmesine katkıda bulunur, gelişen dil yazın ustalarına yeni ufuklar açar. Yani edebiyat tek araç olarak dili kullanır ama dilin gelişmesi için de araç olma niteliği taşır. Öyleyse şairlerin yazarların eserleri dile kattıkları değerler bakımından da değerlendirilebilir. 'Bayrak şairi' olarak değerlendirilen Arif Nihat Asya, en güzel bayrak şiirlerini yazmakla birlikte Türkçenin gücünü de sezdirmeye çalışmıştır. O, şiirini Türkçe bilgisi ve bilinci ile oluşturan bir şairdir. Bu çalışmada onun bu özelliğinin dikkatlere sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dil-edebiyat ilişkisi, Arif Nihat Asya ve Türkçe, Destanca, Divanca, Hakanca

Arif Nihat Asya's Turkish in the Context of Language and Literature Correlation: Divanca, Destanca, Hakanca

ABSTRACT: That there is a double sided interaction between language and culture has been known, and the significance of language in the formation and the conveyance of the culture from one generation to other has been emphasized. The fact that the function and the importance of literature and the importance of the writing language have been rising is seen clearly in the transformation of the culture to civilization after a systematic processing. It means language is the only vehicle. However, the development of language is relevant to the development of literature. The literary man reproduces the language while using it and contributes to the richness of the literature, and also the developing language presents new horizons to the men of letters. This means that literature uses

* Atatürk Üni., Kâzım Karabekir Eğ. Fak., Türkçe Eğitimi Böl. mborekci@atauni.edu.tr

language as an only vehicle but it has a function for the development of the language. In this concept, the works of poets and writers can be evaluated in terms of the value that they contribute to the language. Arif Nihat Asya, who is called 'Bayrak Şairi' both has the most beautiful poems concerning flag and has tried to reflect the power of the Turkish language. He is the poet who composes his poetry with the sense of and the knowledge of Turkish language. In this study, it is aimed at to present this characteristic of his.

Key Words: Language and literature correlation, Arif Nihat Asya and Turkish, Destanca, Divanca, Hakanca

Giriş

Edebiyat, bir dilin sanatsal işlevinin baskın olarak kullanıldığı ve birden fazla alımlama duyusuna yönelik dolaylı bir kitle iletişim aracı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Alman düşünürlerinden J. G. Fichte edebiyat bilimini “*her türlü anlaşmanın sanatsal araçları*” olarak tanımlamıştır. (Aytaç, 2005:12) Bu niteliğiyle edebiyat, tarih boyunca kitle iletişimi gerektiren her toplumsal değişimde önemli bir işlev görmüş; öngörülen toplum düzeni ve/veya önerilen insan tipi öncelikle edebiyatın kurmaca dünyasında biçimlenmiştir. Bu biçimlenme sürecini büyük ölçüde toplumun ihtiyaçları belirlemiş, faydacı (pragmatist) toplumlarda edebiyata bir kültürleme aracı olarak informal bir eğitim kurumu işlevi yüklenmiştir. Bu işlevi milletleşme sürecinde destanlar gerçekleştirmiştir. Olaylar karşısında ortak bir duyuşsal tutum geliştirme ve bu tutumu kültürel kimliğin bir ögesi olarak kuşaktan kuşağa aktarma konusunda da diğer sözlü edebiyat ürünlerinin son derece önemli bir görev üstlendiği söylenebilir. Ancak bir dilin işlenme ve gelişme noktası hiç kuşku yok ki yazın (yazılı edebiyat)dır. Çünkü toplumsal olan “*dil*”i üreten ve yenileyen güç, bireysel olan “*söz*”dür.¹ Yani bir dilin gelişmesi, bireylerin katma değer üretmesine bağlıdır. Bunu da büyük ölçüde, biricik malzemesi dil olan sanatçılar (ozanlar, şairler ve yazarlar) gerçekleştirir.

Günümüzde edebiyat dili olarak yetkin bir Türkçeden söz edilebilmesinin nedeni VIII. yüzyıldan beri kesintisiz olarak süregelen bir yazılı Türk edebiyatının var olmasıdır. Bu edebiyatın niteliği, büyük ölçüde sanatçıların dili kullanma biçimlerine göre belirlenmiş, bu niteliklere göre tarihi dönemlere ayrılmış ve adlandırılmıştır. Bir başka ifadeyle, dil anlayışı sanat anlayışının da göstergesi olmuştur:

Osmanlı Türkçesi	→	Divan Edebiyatı
Osmanlı Türkçesi	→	Tanzimat Edebiyatı

¹ “Dil” ve “söz” kavramları için bkz: Saussure (1998) *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar)

Osmanlı Türkçesi	→	Servet-i Fünûn Edebiyatı
Konuşma Dili	→	Halk Edebiyatı
Türkçe Şiirler	→	Millî Edebiyat

Bu ve benzeri eşleştirmeler, sanatçının düşünme biçiminin kullandığı dil ile somutlaştığını göstermektedir ve dil ile düşünce arasındaki ilişkinin de yansımalarıdır. Edebiyatçılar, dili geliştirerek milletler için yaşamsal değeri olan bir işlev görürler. Bununla birlikte geliştirdikleri dilin anlam ve biçim zenginlikleriyle beslenirler. Toplumsal olan “dil”e ait sesleri kendi sanat imbiclerinden geçirerek bireysel olan “söz”e dönüştürürken bal yapan bir arının titizliğini ve emeğini sergilerler. Bu emek, bir dili edebiyat dili olarak işlerken o dilin taşıdığı kültürün uygarlığa dönüşmesine de önemli ölçüde katkı sağlar.

Kuşkusuz edebiyatın ve edebiyatçıların dile hayat vermektense başka işlevleri de vardır. Toplumda dil bilinci oluşturmada ve alt bilinçsel dil yapısını üst bilinçsel dil yapısına dönüştürmede en büyük görev yazın ustalarına düşmektedir. Onlar hem dilin doğru ve güzel kullanıldığı örnekler vererek hem de dil politikasının oluşturulmasına katkıda bulunacak farkındalıklar yaratarak dilin “şuurla işlenmesi” konusunda etkin olabilirler. Türk edebiyatının ve Türkçenin tarihi bu anlamda olması gerektiği kadar kesişmemiştir. Ancak Türkçecilik olarak adlandırılan akım, bazı yazarların, şairlerin, bilim veya devlet adamlarının daha bilinçli, daha “Türkçeci” bir yaklaşım sergilemeleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkçülüğün siyasal bir fikir akımı olarak ortaya çıkmasından sonra ise dil anlayışı, edebî tartışmaların temel konularından biri durumuna gelmiştir. Özellikle dil inkılâbından sonra ortaya çıkan farklı tutumlar, Türkçenin siyasal tartışmalara da konu olmasına yol açmıştır. Bu ortamda eser veren yazar/şairler kendi dilsel tutumlarını yansıtırken bir ideolojik söylemi de temsil etmek durumunda kalmışlardır. Ancak bu dönemde eser veren bazı şairler, şiirlerinde Türkçeyi bir söylem olarak değil; güzelduyusal (estetik) öge, bir üst-bilinç, bir öz-güven yansıması olarak kullanmışlardır. Bu şairlerden biri de Arif Nihat Asya’dır.

1. Arif Nihat Asya ve Dil

Arif Nihat Asya “bayrak şairi” olarak değerlendirilmektedir. En güzel bayrak şiirlerini yazmış bir şair olarak bu tanımlamayı hak ettiği düşünülse de Türkçeye bir “*ses bayrağı*” değeri katmış olması göz ardı edilmemelidir. Onun şiirleri bu dikkatle incelendiğinde üst düzeyde bir dil bilgisi ve bilinci görülür. O, dilin nesnel gerçekliğin bireysel ve toplumsal düşüncedeki yansıması olduğunu sezmiş; insanın diğer canlılardan farklı olmasını adlandıran ve anlamlandıran varlık olmasıyla ilişkilendirmiştir. Dil başlıklı bir yazısında “*Çok şükür ki onun sayesinde ‘eşref-i mahlûkat’ olduklarının şuuruna sahip insanlar da vardı!*” (1976:

99) diyen Asya'nın bütün yazılarında özellikle de şiirlerinde bu “şuur” görülür. Ona göre sanatçı, yaratılanı anlamlandırarak bir bakıma yeniden yaratandır. Bu, bütün yaratılanlar arasında Yaratan'a yani Sani-i Ekber'e en yakın olmanın, eşref-i mahlukat olmanın bir gereğidir. “Sanat” şiirinde bu düşünceyi dillendirir:

*Sen mermeri yaratırsın;
Ben ondan saray yaparım!
Ses vermez tellerin bensiz..
Mızrab yontar, yay yaparım!
Suya ektiğin kamışı
Keser, biçer, ney yaparım!
Yuvada Havva'yı gelin,
Âdem'i güvey yaparım!
Şu ma'nasız mesafeyi
En yaparım, boy yaparım!
Yeter ki sen ver... ben ondan
Mutlaka bir şey yaparım!
Sen orda cennet kurarken
Ben dünyada köy yaparım!
Bir yaluncuk gönderirsin,
Tarar, süsler, bey yaparım! (Asya, 2005:145–146)*

Dil ise insanın duyularıyla zihni arasındaki yoldur; görülen, dokunulan, işitilen varlıkları kendine özgü biçim/lerde düş/düşünce dünyasına taşıyan, nesnel/evrensel gerçekliği öznel/toplumsal yoruma dönüştüren araçtır. Bunun için her sanat dalı öncelikle dile muhtaçtır. Bu bakış açısıyla dilin kendisi en güzel sanat eseridir. A. N. Asya, bu düşünceyi ‘Sanat’ şiirinin sonunda bir dil filozofu derinliği ile dizeleştirir:

*Gökteki öksüz dilimi
Bayrağıma ay yaparım! (Asya, 2005:145–146)*

Asya'ya göre somut nesnel dünyasındaki adlandırılmamış varlık “öksüz dilim”dir. Çünkü fiziksel gerçekliğin bir nesnesi durumundadır. Ancak Türkçe “ay” olarak adlandırılınca benim/bizim olur. Türk milleti için çok farklı düşünce ve duyguların ‘gösteren’i niteliğini kazanır ve en sonunda da bayrağımızın ‘ay’ı olarak Türk’çe bir değer yüklenir. Bu değer, Asya'nın şiirinde bir kültürel ve güzelduyusal öge olarak kullanılır:

*Açtırdık ufuklarda bir altın lâle
Etrafına çizdik elvan elvan hâle...
Sık sık ona yolladık şehidler buradan
Göklerde getirdik Ay'ı meskûn hâle (Asya, 1976: 293)*

Arif Nihat Asya'ya göre “ay” Türk'çe ve Türkçe olduğu için “güzellik”in yeryüzündeki en güzel adıdır. Şu dizeler bu değerlendirmenin yanı sıra dil-kültür ilişkisinin somut bir örneği olarak Türk düşünce ve edebiyat geleneğindeki ay-güzel/güzellik ilişkisini yansıtması bakımından da önemlidir:

*Her ülkeye çağlar ayrı diller vereli
-Duyduk, okuduk- senin de var bir belli
İsmin hepsinde, ey güzellik, lâkin
“Ay”dır bilinen adlarının en güzeli! (Asya, 1976: 295)*

O, Türkçenin gücünü sezmiş, değerini anlamış, kaynaklarını tespit etmiş bir şairdir. Bilgili daha da önemlisi bilinçli bir Türkçecidir. Ancak onun Türkçeciliği farklıdır. Çünkü Türkçeyi bir güzelduyusal öge olarak kullanmış; göstergeye bir imge değeri yükleyerek bir heyecan yaratmasını sağlamış ve okuyucunun “yeniden üretmesine” (İnce, 2001: 20) ortam hazırlamıştır. Böylece Türkçeyi anlatarak, öğretmek değil çağrışımlar oluşturarak dil/Türkçe kavramlarıyla ilgili bir farkındalık yaratmayı, bilgiyi bilince dönüştürmeyi hedeflemiştir:

*“Hor görenler benim aslında şiirden dilimi
Söylesinler bana: “May Hart” ile “Gönlüm” bir mi?”
(Asya, 2007: 259)*

dizelerinde yüzyılımızın Ali Şîr Nevâî'si gibi bir karşılaştırma yapmış; ancak bir dil bilimciden veya sözlükçüden farklı olarak sözlük anlamlarından değil, çağrışımlardan yararlanmış. “Şiirden dil” bağdaştırmasıyla Türkçenin şiirselliğini olumlu bir nitelemeyle sezdirirken “hart”ın sert ünsüzleri aracılığıyla olumsuz çağrışımlar uyandırmasını sağlamıştır. Ayrıca kaba bir yeme/ısıрма davranışını çağrıştıran “hart” gösterenine karşılık ince bir hoş görüyü yansıtan “gönül” göstergesinin seçilmiş olması da anlamlıdır. Birincisinin çağrışım alanına adeta bir sömürge kültürü yerleştirilirken ikincisi Yunus Emre anlayışını barındırmaktadır. Böylece sözcüklerin tarihî ve kültürel bir değer taşıdığını –söylemeden- anlatarak okuyucuyu Türkçenin Türk'e özgü sesini duymaya, inceliğini sezmeye çağırıyor.

Dil bilimin kurucusu Saussure gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin nedensiz olduğuna dikkat çekip bu iki boyut arasında görece bir nedensizlikten söz eder. (Saussure, 1998.) A. N. Asya ise Türkçenin “k” sesine bir işlev yükler ya da “k” sesinin bir işlevi olduğunu sezer ve sezdirir:

*Kılıç, kalkan sesinden nal şakırtılarından
Dilimde ince, kalın “K” harfinin bolluğu
Bellidir ecdadımın at üstünde yaşayıp*

Yeri Göğü kılıçla imzalamış olduğu! (Asya, 2007: 261)

Bu dizeler onun Türkçe ile Türk yaşam biçimi arasındaki ilişkiyi “Ârifçe” sezdiğini ve bu ilişkiden beslendiğini göstermektedir.

Dil-millet ilişkisi, Arif Nihat Asya'nın Türkçenin sadeleştirilmesi ile ilgili tartışmalarda takındığı tavrın da dayanağını oluşturmuştur:

*Dilimiz bir devamdır kopmaz
Dili millet yapar, kurum yapmaz* (Asya, 2007: 262)

Bu beyitte “*dilin hem uzun asırlar içinde milletin sosyal ve düşünce hayatıyla beraber gelişip şekillendiğini, hem de dile dışardan müdahalenin doğru olmadığını ifade etmiştir.*” (Özbalcı, 2006: 98) Yani bu A. N. Asya özleştirmeden değil, sadeleştirmeden yana bir tutum sergilemiştir.

Akalın tarafından “*ele aldığı konuya göre bir dil kullandığının*” (2006: 219), Özbalcı tarafından da “*bir ayrım yapmadan yerine göre her türlü kelimeyi kullandığının*” (2006: 99) göstergesi olarak değerlendirilen *Dil IV* şiiri toplumun farklı katmanlarında farklı dil türlerinin oluşmasını öngören toplumdilbilimsel bir gerçekliğe dikkat çekmekte; aynı zamanda A. N. Asya'nın biçimle anlam arasındaki ilişkiyi bir güzelduyusal (estetik) öge olarak şiirlerine taşıdığını göstermektedir.

*Bilirsiniz destanlarda destanca konuştuğumu
Dıvancılar arasında dıvanca konuştuğumu
“En tathısı bu!” derdiniz duysanız evde altıncı
Torunum küçük Hakan'la Hakan'ca konuştuğumu!*
(Asya, 2007: 265)

Onun “Destanca”, “Dıvanca” ve “Hakanca” olarak adlandırdığı dil türleri incelendiğinde kendine özgü bir işlev üstlendiği görülür.

1.1. Destanca

Şairin “destanca” konuştuğu şiirler en fazla okunan ve bilinen şiirleridir. Bu şiirlerde “destan” göstergesi öncelikle temel anlamıyla kullanılır. Ancak onun destanı, destansal olayların anlatılmasından ibaret değildir. O, bütün Türk tarihini bir destan olarak değerlendirir ve bütüncül tarih bilincine giden yolu açar. Çünkü destandan tarihe değil, tarihten destana gider. Bu şiirlerde seçilen sözlüksel ve dil bilimsel biçimbirimler geleneksel destan biçimini sezdirmekte, yapılan bağdaştırmalar da destanı bir A. N. Asya şiirine dönüştürmektedir. *Destan* adını taşıyan şiir örnek olarak değerlendirilebilir:

*O zaferler getiren atların
Nalları altındanmış*

*Gidişleri akına
Gelişleri akındanmuş.
Yolları eline dolıyan;
Beldeler, ülkeler avlıyan
Süvarileri varmış ki,
Oğuz, Bilge, Süleyman'muş.
Bize bin yıllık armağan
Şu parıltı kılıçlarından
Ve şu serin, kuytu gölge
Kanaadlarındanmış. ...
Zembereğini kuran
Onlarmış bu dünyanın...
Onlar ki kurt doğuran
Obaların kanındanmış.
Ve zaferler getiren atların
Nalları altındanmış. (Asya, 1997, 7-8)*

İlk dizedeki “zafer” göstergesi, destan devrinden geçilerek ulaşılan bir tarihsel sürecin sonucudur. Oğuz, Bilge, Süleyman, tarihsel gerçekliği olan kahramanlardır. “*Kurt doğuran oba*” ve “*altından nallar*” destansı öğelerdir. Seçilen kip (/ -mİŞ/ - rivayet) ise hem ‘destan’ biçimi ile örtüşmekte hem de destansı zaferlerin uzak geçmişte kaldığına işaret etmektedir. Bu kurgu, destan devrine, destan kahramanlarına ve destan ozanlarına/şairlerine duyulan özlemi yansıtmaktadır. “*Bu, duygunun, muhayyilenin imkânlarıyla modern dönemlerde ifadesini bulan romantik duyuş tarzıdır.*” (Aktaş, 2006: 194)

Destan göstereni A. N. Asya’da en geniş anlamıyla karşılığını bulur. Bazen bir zaferin, bazen bir sosyal felâketin, bazen geçmişi özleyen bir gurbetçinin, bazen da kendi içine yolculuk yapan bir dervişin “destan”ını anlatır. Bu destanın niteliği kullanılan dilin yapısını fazla etkilemez. Sık sık yapılan tekrarlar, ve kullanılan özel isimler (Akalm, 2006), konuşma dilindeki gibi yalın cümleler, somuttan soyuta yol açan simgeler bu yapının en çarpıcı öğeleridir. Örnek *Ağıt* şiiri:

*Ağlayın, parmakları nur
Sularından kınalı kızlarım,
Ağlasın Meraga göklerinden
Meraga'ya bakıp yıldızlarım
Yollara Kürşadlar uzanmış, ölü...
Ağlasın Akülke, ağlasın Sütgölü!
Yiğitlerim uyur gurbet ellerde..
Kimi Semerkant'ta bekler beni,
Kimi Caber'de
Caber yok, Tiyanşan yok, Aral yok...*

*Ben nasıl varım?
Ağla ey Tanrı dağlarından
İndirilmiş Tanrı'm!
Şu yakın suların
Kolu neden bükülmez?
Fırat niçin, Dicle niçin, Aras niçin
Benden doğar, bana dökülmez?
Ben ki ateşle konuşurdum, selle konuşurdum
İtil'le Tuna'yla, Nil'le konuşurdum
"Sangaryos"u "Sakarya" yapan,
"İkonyom"u "Konya" yapan
Dille konuşurdum. (Asya. 1997: 13-14)*

Şiirin biçimi geleneksel destan türünün özelliklerini yansıtmaya da şiire ad olarak seçilen "ağıt" göstergesi ve kullanılan özel isimlerin oluşturduğu kavram alanı, Alp Er Tunga Sagusu'nu çağrıştırmaktadır. Şiiri oluşturan göstergelerin tamamı "dil"den seçilmiştir. Türkçenin sözlüğünde rahatlıkla bulunabilecek sözcüklerdir. Söz dizimi bakımından incelendiğinde de konuşma dili özellikleri görülmektedir. Ancak yaptığı bağdaştırmalar onun "destanca"sını özgün kılar. Her özel isim hatta her biçimbirim, kendi kavram alanıyla ilgili çağrışımlar oluşturur:

Birinci dörtlükte kızların parmaklarının kınalı olması Türkçe bir yaklaşım ama o kınanın nur suları ile bağdaştırılmış olması Arif"çe bir söyleyiştir. "Yıldızların ağla"masını istemesi ile de özgün bir hayal unsurunu dile aktarırken bireysel bir ağlama nedeninden toplumsal bir ağlama nedenine geçişi hazırlamaktadır. Çünkü Türkçede "yıldız" göstergesine hem bireysel hem de toplumsal pek çok değer yüklenmiştir. "*Şiirin ilk biriminde 'parmakları nur sularından kınalı kızların' milletin her türlü üstün ve yüce güzelliğini temsil etmektedir. Ağlaması istenilen canlı varlık değil, bu üstün değerlerdir. 'Meraga göklerinden Meraga'ya bakan yıldızlar' söz grubu, bu milletin geçmiş dönemde tabiatı anlama gayretini ifade etmektedir. ... İlk grupta insanî ve kültür ilimlerinin konusu olan değerler dünyası, ikinci grupta tabii ilimlerin konusu olan hususları söz konusu edildiği rahatlıkla söylenebilir.*" (Aktaş, 2006: 194).

İkinci bentte özel isim /+IAr/ biçimbirimi ile genelleştirilerek tarihsel bir olaya gönderimde bulunulurken olay ve kahramana temsil işlevi yükleniyor. "*İkinci bentte 'yollar' sözü tarihî zamanı, 'Kürşatlar' bu milletin gayesine ulaşamayan kahramanlarını düşündürmektedir.*" (Aktaş, 2006: 195) Esareti bitiren yani milletin yaşamasını sağlayan Kürşat/lar ölüdür artık. İsimlerle nitelikleri veya öznelerle edimleri arasındaki karşıtlıklar var oluşla yok oluş arasındaki ilişkiyi yansıtmakta; doğumdan ölüme veya kuruluş destanından dağılıp ağıtına uzanan bir

öyküyü anlatmaktadır:

Kürşat→ ölü Akülke, Sütgölü → ağla-
yiğit → uyu- Semerkant, Caber→gurbet

Üçüncü bentte yokluk bildiren cümlelerden sonra kullanılan varlık cümlesinin soru biçiminde olması, yapan durumda olması gerekirken yaptırılan duruma sokulan Tanrı'nın ağlama eylemine uygun bir seçimdir. Çünkü özneliği elinden alınan, yani Tanrı Dağı'ndan başka güçler tarafından indirilen Tanrı'nın ağlamaktan başka yapacak bir şeyi yoktur artık. "Ağıt" da en çok onun içindir.

Şiire hâkim olan tasvir kipinin son bentte hikâye kipine dönüştürülmüş olması da anlamlıdır. "Konuşurdum" yüklemi ile "Artık konuşmuyorum" anlamıyla birlikte yapmakla konuşmak, söz ile eylem arasındaki ilişki sezdirilmiştir. Ateşle, selle, İdil ile, Tuna ile, Nil ile konuşabilen güç tabiata hükmedebilen güçtür. (Aktaş, 2006: 191-203) Bu dil kaybedilirse "yakın suların kolu" bükülemez. Fırat, Dicle, Aras benden doğar ama gurbete akar.

1.2. Divanca

Arif Nihat Asya, düşürdüğü "tarih"lerle, yazdığı "naat" ve "rübâî"lerle "divancılar" arasına girmiştir. "Divanca" konuşurken de dîvan şiiri söz varlığını ve mazmunlarını kendine özgü bir biçimde kullanmıştır. Gelenekte âşığa meselâ Mecnûn'a özgü olan şikâyet, onun şirinde maşukun, "*Leyla'nın şekvâsı*"na dönüşür. O, gelenekten farklı olarak Leylâ'nın şikâyetini şiirleştirir:

*Nâme yazdım... "Gül" okunmuş, anladım, nâmemde
"Gel!"*

Gelmedin, Kays'im, gelip tatyîb-i cânân etmedin!

*Yolladım rüzgârla goncenden ıtır... da'vetti bu;
Goncenden gül etmedin, gülden gülistan etmedin!*

*Her şeyimdin: muktedirdin şâdü handân etmeye
Gerçi meşhûr -ammâ- şâd ü handân etmedin!*

*Durmadan -hayran hayran- övdüğün ezharımı,
Kendi has bahçen bilip, rü'yâmı rü'yân etmedin*

...

*Ben senin olmak için doğmuştum annemden... beni
Ey diyen "Leylâ'm" Leylâ'n etmedin!*

(Asya, 2005: 62-64)

“Gül” ile “gel”in Arap kökenli Türk alfabesinde aynı biçimde yazılmasından yola çıkarak biçime yansıyan kültürel farklılaşmanın toplumsal ve tarihsel boyutunu yine geleneğe yararlanarak ifade etmiştir. ك yazımının “gül” ya da “gel” olarak okunması, davranışa bu göstergelere yüklenen değerler doğrultusunda yansıtacak; birincisinde bireysel bakış açısı ile oluş durumu/eylemsizlik, ikincisinde ise toplumsal bakış açısı ile kılış/eylem ortaya çıkacaktır. Bu, Fuzuli’nin temsil ettiği insan tipi ile Arif Nihat Asya’nın teklif ettiği insan tipi arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. O, geleneğin biçimini, geleneğin dilini kullanmış ancak “Leyla”nın şikâyeti ile geleneksel davranışlar sergileyen ve “âşık” durumunda olan Kays’ı sorgulayarak yeni bir söylem oluşturmuştur. Bu söylemde Asya’nın teklif ettiği insan tipini bulmak ve ‘dediğini eden insan’ biçiminde tanımlamak mümkündür.

1.3. Hakanca

Arif Nihat Asya’nın Hakanca’sını iki şekilde yorumlamak mümkündür. Birincisi “küçük torunu Hakan”ın temsil ettiği çocuklarla (veya kendi çocukluğuyla) konuşurken kullandığı Masalca ve Türküce *Masallarla* şiiri bu dilin en güzel örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir:

*Benim de bir annem olsa annemin
Beşiğini seve seve sallardım;
Gülse güller açılırdı içimde
Ve ağlasa inci inci ağlardım.
Işılda ey mavi saray ışılda:
Pırıl pırıl şehnişinler kapılar...
Senin kırk gün kırk gecelik düğünün,
Benim kırk gün kırk gecelik yasım var.
Sesler gelir sarnıçların içinden:
-Çıkayım mı, çıkayım mı?
Çık da gör!
Bir yıkılmış, bir yıkılmış yerdeyiz...
Daha neler yıkacaksın yık da gör!
Çağlar yüksük dolusuymuş ve hayat
İki iğne bir çuvaldız boyu yol
Söyle anne: neye yarar niçindir
Demir çarık, demir âsâ, demir kol?
Oğlun oldum ey analar anası...
Türküce de masalca da bilirim,
Şehnişinden sarkıtırsan saçını
Saçlarına turmanarak gelirim. (Asya, 1996: 66-67)*

Asya’nın masallarla çocukluk dönemi arasında ilişki kurması,

masal ihtiyacının en çok bu çağda duyulmasına dayanmaktadır. Ancak bu ilişki de şairin penceresinden bakınca farklılaşmıştır. Seçilen kelimeler ve kullanılan söz dizimi, yaşanan gerçeklikle masal dünyası arasındaki derin uçurumu yansıtacak niteliktedir. Örneğin 1. Dörtlükte /-sA/ - /-ArDİm/ yapısı masallardaki varlığa ve kolaylığa karşı gerçek hayattaki yokluğu ve gücünü göstermektedir. Sarnıçların içinden gelen ve saklambaç oynayan çocuğu çağrıştıran “çıkayım mı?” sesi “şimdi”deki acı yankısını “Çık da gör!” biçiminde bulur. Çünkü “şimdi”de yakılmış ve yıkılmış yer/ler vardır. Zamanın yıkıcılığı, hayatın tıpkı masallardaki gibi iki iğne bir çuvaldız boyu yol olduğu gerçeğini kavrayış, artık sadece yeni masal öğeleriyle dönülebilecek bir geçmişe veya başka dünyaya, yaşamın başladığı noktaya, masal çağına dönüş arzusu; masal dilinden ve günlük dilden alınan söz öbekleriyle biçime yansıtılmıştır.

Işıldayan “mavi saray”, “pırıl pırıl şehnişinler kapılar”ın temsil ettiği masal dünyasının “kırk gün kırk gecelik düğün”üne karşılık annesiz -ve belki de masalsız- geçen çocukluğunun “kırk gün kırk gecelik yası” dillendirilirken aslında çocukları “analar anası” Anadolu’nun oğlu olarak büyüten bir hayat dersi de şiire taşınmıştır. Bu hayat dersiyle biçimlenen kimliğin öğeleri Türkçe ve Türkçecilik açısından çarpıcıdır: Masalca ve türküce!..

A. N. Asya’nın ikinci tür Hakanca’sı en çok bilinen şiirleridir. Bu şiirlerde ordusunu yeni fetihler için yürüten bir Hakan gibi konuşur. Bu konuşma biçiminde söz dizimi değişmez seçilen göstergeler değişir ama. *Bayrak, Fetih Marşı, Kalk Yiğidim..* gibi şiirler bu türe örnek olarak incelenebilir:

*Kalk yiğidim yine dağ başını duman aldı
Parçalandı bir kıtanın toprakları
Aslan payını aslan olmayan aldı
Kalk yiğidim yine dağ başını duman aldı.
(Asya, 1996: 20)*

Bu şiir de tasvir edilen durumun *Ağıt* şiirinde anlatılan durumdan pek farklı olmadığı söylenebilir. Çünkü “dağ başını duman al”mıştır. Ancak, durumu algılama ve anlatma biçimi farklıdır. *Ağıt*’ta önerilen “ağlamak” eylemine karşın burada önerilen eylem “kalkmak”tır. Ölü Kürşatlar yerine “yiğitler”e seslenilmektedir. “Başı dumanlı dağ” ile “yiğit” arasındaki ilişki geleneği yansıtmaktadır. Ancak yiğitler, tarihten/ahretten çağrılmaktadır:

*Dağları, taşları, akar sularıyla
Şu tanıdık toprakta
Bir büyük dünya parçası
Fatihini aramakta.*

*Dünyayı ahretten ayıran
Duvarları yık da gel
Ay doğar gibi, gün doğar gibi
Şu kıpkızıl ufuktan çık da gel!*

Günay'ın *Fetih Destanı* adlı şiir için yaptığı değerlendirmenin bu ikinci tür Hakanca üslubundaki bütün şiirler için geçerli olduğu söylenebilir:

“Fetih destanındaki Türk gençliğine hitap, Bilge Kağan'ın ‘Ey Türk milleti düşün ve kendine dön’ ve Büyük Atatürk'ün ‘Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur.’ özdeyişlerinin Arif Nihat Asya üslubundan yeniden söylenişidir.” (Günay, 2006: 255)

2. Sonuç

Bilindiği gibi yazma, bilinçli bir uğraştır ve “dil” içinde “söz”ler yaratmayı amaçlar. Ancak sanatçı, sözünü oluştururken genellikle bilgisini değil, sezgisini işe koşar. Arif Nihat Asya'da ise şair sezgisinin yanı sıra bir dilci bilgisinden ve bilincinden söz edilebilir. Onun bir eleştiriye cevapladığı mektup bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Bir rübâsinde seçtiği kelimeye yüklediği anlam, Naci Kazan tarafından eleştirilmiştir. Bu eleştiriye verdiği cevapta şu ifadeler yer almaktadır:

*“(Sen) adıyla çıkan
Her değdiğinin bahtı kapanmakta bugün;
Havva “nasıl ettim” diye yanmakta bugün...
Pişman yüce hilkat seni halk ettiğine;
Âdem, baban olmaktan utanmakta bugün.*

rübaimde (hilkat) kelimesini yalnız tekin değil, Fransızca (génèse) gibi aynı zamanda tekevün olarak kullandım.

Ben, daireyi biraz daha genişletmeye kendimi haddim olmıyarak selahiyetli buldum ve (tekevün olayı)nı, az çok, (tekevün çağı) anlamına da düşündüm... Kelime buna pek âlâ müsaitti. Gerek çağa gerek olaya yücelik de yakışırdı.

Bütün bunlar, ‘Yaradan’a nedamet isnadı’ şeklinde iliştiğiniz karineyi yumuşatmak içindi. Yoksa üçüncü mısradaki (hilkat) yerine (Hâlık) demek, yahut doğrudan doğruya (Lafza-i Celil)i kullanmak mümkündü.. vezin bu imkânı bahşediyordu” (Asya 1976A: 221).

Bu ifadeler, Arif Nihat Asya'nın sözünün kendine özgü bir felsefeyi yansıttığını da göstermektedir. O, şiirlerinde ve nesirlerinde kullandığı Türkçeyi, “Destanca”, “Divanca”, “Hakanca”, olarak adlandırmakla kalmamış, içtenliğinin beslendiği kaynağı da “masalca” ve “türküce” olarak adlandırmıştır. İşte bu bakış açısının âdeta haddeden

geçirdiği duygu ve düşünce yığını özel bir Arif Nihat Asya şiiri oluşturabilmiştir. Türkçenin kendisine sunduğu sınırsız kullanım biçimlerini Türk'çe bir özenle Türkçenin hizmetine sunarak sözcüğün en geniş anlamıyla bir Türkçeci olmayı başarmıştır. Onun Türkçeciliği geniş kitlenin ve geleneğin yanında yer alan bir anlayıştan beslenmiştir.

Arif Nihat Asya, şiir uğraşında dilden yola çıkmış ama toplumsal olan dili yeniden üreterek kendi sözünü oluşturmuş; aynı zamanda her okuyucunun her okuyuşunda yeniden üretmesine olanak sağlamıştır. Böylece Türkçeyi kullanan bir sanatçı olarak Türkçeye olan borcunu fazlasıyla ödemekle kalmamış şair kimliğinin yanında Türkçeci kimliğini de kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Ş. H., (2006), Türkçenin Bayraklaşan Şairi Arif Nihat Asya, *Arif Nihat Asya* (Editör: Nevzat Kösoğlu) 213-221, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
- AKTAŞ, Ş., (2006), Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Arif Nihat Asya'nın Şiirleri, *Arif Nihat Asya* (Editör: Nevzat Kösoğlu) 191-203, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
- ASYA, A. N., (1976 A), *Nesirler:3 Kanatlarını Arayanlar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ASYA, A. N., (1976 B), *Şiirler:7 Rubâiyyat-ı Ârif*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ASYA, A. N., (1976), *Çekirdek: 2 Aramak ve Söyliyememek*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ASYA, A. N., (1997), *Bir Bayrak Rüzgâr Bekliyor*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ASYA, A. N., (2005), *Ses ve Toprak*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ASYA, A. N., (2007), *Kökler ve Dallar*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- AYTAÇ, G., (2005), *Edebiyat ve Medya*, Hece Yayınları, Ankara.
- İNCE, Ö., (2001), *Şiir ve Gerçeklik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖZBALCI, M., (2006), Şairliği ve Şiirleriyle Arif Nihat Asya, *Arif Nihat Asya* (Editör: Nevzat Kösoğlu) 67-105, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.
- SAUSSURE, F. (1998) *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev: Berke Vardar), Multilingual, İstanbul.
- TÜRKEŞ Günay U., (2006), *Baba Dostumuz, Saygıdeğer Şairimiz*, Arif Nihat Asya (Editör: Nevzat Kösoğlu) 253-257, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul.